

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЯНКО ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.533(477)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ
СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор

Карчевський Микола Віталійович,

Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Фріс Павло Львович,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри кримінального права Юридичного інституту

доктор юридичних наук, доцент

Блага Алла Борисівна,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права та процесу

Захист відбудеться «02» листопада 2018 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.884.04 в Одеському державному університеті внутрішніх справ за адресою: вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65014.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: пров. Сабанський, 4, м. Одеса, 65000.

Автореферат розіслано «28» вересня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Заєць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Донедавна питання кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 109 та 110 КК України, викликали переважно науковий, теоретичний інтерес. Ситуація змінилася 2014 року, коли перед українцями постала нова загроза. Станом на серпень 2017 року, за даними ООН, з початку конфлікту на Донбасі (з квітня 2014 року) унаслідок бойових дій зафіксовано 10225 убитих і 24541 поранену особу. Агресія РФ є також чинником негативних тенденцій у національній політичній та економічній сферах. Виняткову роль щодо питання ефективної відсічі агресії РФ, припиненні конфлікту, відновленні мирного життя та недопущенні повторення таких подій відіграє закон. Перспектива реінтеграції тимчасово окупованих територій додає актуальності розглядуваній тематиці.

Означена проблема не залишилася поза увагою науковців. Окремі питання кримінально-правової охорони державної влади, конституційного ладу та територіальної недоторканності України досліджували П. П. Андрушко, О. Ф. Бантишев, В. С. Батиргарєєва, А.Б. Блага, С. В. Дрьомов, О. О. Дудоров, Д. С. Зоренко, М. В. Карчевський, В. А. Мисливий, В. О. Навроцький, Н.В. Нетеса, Д. О. Олейніков, М. І. Панов, Є. О. Письменський, О. О. Резнікова, О. П. Рябчинська, Н. А. Савінова, А. О. Селіванов, В. В. Сичевський, В. Я. Тацій, І. О. Томчук, В. М. Трубников, Є. В. Фесенко, Ю. В. Філей, П. Л. Фріс, М.І. Хавронюк, Є. І. Харитонов, О. В. Шамара, С. С. Яценко, А. М. Яценко. На рівні кандидатських дисертаційних досліджень проблему розглядали І.В. Діордіца (2008), Л. В. Мошняга (2011) та М. А. Рубаченко (2015). У докторській дисертації О. А. Чувакова (2017) досліджено питання кримінально-правової протидії злочинам проти основ національної безпеки України загалом.

Водночас правозастосовний рівень кримінально-правового регулювання у сфері забезпечення суверенітету Українського народу є досить динамічним. Агресія РФ, що триває, суспільні процеси, пов'язані з її відсічю, вимагають постійної актуалізації наукового відображення кримінально-правової протидії злочинним посяганням на суверенітет Українського народу. Назване підкреслює актуальність і зумовлює вибір теми дослідження.

Мета й завдання дослідження. *Метою* дослідження є аналіз кримінальної відповідальності за злочини проти основ суверенітету Українського народу, а також висловлення, у разі потреби, пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

– проаналізувати стан наукової розробленості проблеми кримінально-правового забезпечення охорони основ суверенітету українського народу;

- дослідити механізм правового регулювання відносин із забезпечення народного суверенітету;
- здійснити порівняльний аналіз зарубіжного й вітчизняного кримінального законодавства в частині регламентації відповідальності за посягання на основи народного суверенітету;
- з'ясувати соціальну обумовленість криміналізації діянь, які посягають на основи суверенітету українського народу;
- дослідити систему об'єктивних і суб'єктивних ознак юридичних складів злочинів проти основ суверенітету Українського народу;
- проаналізувати актуальну судову практику та встановити тенденції практичної інтерпретації положень статей 109, 110 КК України;
- системно встановити кримінально-правові наслідки злочинів проти основ суверенітету Українського народу;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини щодо забезпечення основ суверенітету Українського народу.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу (статті 109, 110 КК України).

Методи дослідження обрано відповідно до поставленої в роботі мети та завдань дослідження, його об'єкта й предмета. Наукові методи *аналізу та синтезу*, а також принципи класифікації використано для дослідження змісту поняття «суверенітет Українського народу» (підрозділ 1.2). *Діалектичний* метод забезпечив комплексний розгляд позитивних і негативних тенденцій кримінально-правового забезпечення основ суверенітету Українського народу (підрозділ 1.2, 2.2, 3.3). За допомогою *системно-структурного аналізу* вдалося показати внутрішню побудову системи кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу, обсяг і зміст відповідних понять, місце кримінальної відповідальності за розглядувані злочини в системі норм та інститутів Особливої частини кримінального права (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). *Компаративістський* метод застосовано для порівняння кримінального законодавства України, що передбачає відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу, з відповідними нормами законодавства інших держав (підрозділи 1.3). *Соціологічні та статистичні* методи використано при вивченні практики застосування норм КК України, які передбачають відповідальність за злочинні посягання на інформаційну безпеку, а також для дослідження позицій практичних працівників щодо вдосконалення кримінально-правового

забезпечення основ суверенітету Українського народу (підрозділи 2.1, 2.2). Метод *моделювання* задіяно для оцінки ефективності кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері забезпечення основ суверенітету Українського народу (підрозділи 2.2, 3.2). Метод *контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпеки діяння* дав змогу проаналізувати систему норм про кримінальну відповідальність за посягання на основи суверенітету Українського народу з позицій відповідності їх санкцій чинникам суспільної небезпеки передбачених ними посягань (підрозділ 2.2). Дотримання вимог законодавчої техніки та принципів конструювання кримінально-правових норм здійснено в спосіб застосування *догматичного* методу (висновки).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації складають праці з кримінального права вітчизняних і зарубіжних науковців як щодо загальних проблем кримінального права, так і питань відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України, а також праці із загальної теорії держави й права, історії держави й права України та зарубіжних країн, конституційного права.

Емпіричною базою дослідження є: статистичні дані Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України; Генеральної прокуратури України; дані, отримані при вивченні 250 кримінальних справ за статтями 109, 110 КК України, розслідуваних органами досудового слідства та розглянутих судами України за період 2014 – 2018 рр.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним з перших в Україні системним, монографічним дослідженням кримінальної відповідальності за злочини проти основ суверенітету Українського народу. На основі результатів дослідження сформульовано низку нових концептуальних у теоретичному плані та важливих для юридичної практики положень, а також висновків, які виносяться на захист, а саме:

уперше:

– на підставі змістовної близькості заборон, передбачених статтями 109, 110 КК України, однакового характеру суспільної небезпеки відповідних посягань, системи їх кваліфікуючих ознак та аналізу тенденцій практичної інтерпретації положень статей 109, 110 КК України запропоновано об'єднати в ст. 109 КК відповідальність як за посягання на державну владу та конституційний лад, так і територіальну цілісність України, а також передбачити в цій нормі відповідальність за участь із забезпечення ефективного контролю іноземної держави над територією України або її частиною;

– з огляду на потребу системних рішень у сфері національної безпеки, актуальність побудови ефективної системи захисту національної критичної інфраструктури, однією з кваліфікуючих ознак посягання на суверенітет

Українського народу запропоновано передбачити «порушення роботи об'єктів критичної інфраструктури»;

– розроблено систему узгоджених санкцій у статтях 109, 110 КК України, які відповідають суспільній небезпеці досліджуваних злочинів, передбачають потрібну альтернативу при виборі основних видів покарань, дають змогу адекватно звузити межі санкцій, унеможливають різний ступінь впливу однакових кваліфікуючих ознак на збільшення розміру покарання, а також не містять такого додаткового обов'язкового покарання, як конфіскація майна (удосконалені санкції подано в пропонованій редакції статей 109, 110 КК України – див. висновки);

– для якнайширшої реалізації в кримінальному законодавстві принципів економії кримінальної репресії й належної диференціації кримінально-правових наслідків злочинів проти суверенітету Українського народу запропоновано встановити спеціальну підставу для звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення таких посягань;

– для аналізу кримінально-правових засобів охорони основ суверенітету Українського народу використано метод контекстної законодавчої оцінки суспільної безпеки діяння, який дав змогу ефективно розв'язувати завдання представлення, установлення та порівняння законодавчої оцінки суспільної безпеки відповідних злочинних посягань;

удосконалено:

– обґрунтування висновку про те, що стрижневим у значенні слів «повалення», «захоплення» є насильство, отже, «насильницький» стосується і повалення конституційного ладу, і захоплення державної влади (ч.1 ст. 109 КК); крім лінгвістичних аргументів, такий висновок підтверджено результатами дослідження основних напрямів практичної інтерпретації положень ст. 109 КК щодо кримінально-правової оцінки дій осіб, причетних до створення та функціонування так званих «ЛНР» та «ДНР»;

– положення про потребу вилучити ч. 2 ст. 75 з КК України та уможливити застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі, визначеній у ч. 1 ст. 75 КК України, у разі затвердження угоди про примирення або угоди про визнання вини, де сторони узгодили види та розміри покарань, які передбачено в ч. 1 ст. 75 КК України;

дістали подальшого розвитку:

– визначення видового об'єкта злочинів, передбачених статтями 109, 110 КК України, як основ суверенітету Українського народу;

– пропозиції щодо доповнення КК України окремою нормою, яка б передбачала відповідальність за публічні заклики до посягання на суверенітет Українського народу, а також вилучення з тексту закону про кримінальну

відповідальність вказівки на таку форму порушення суверенітету Українського народу, як «змова на вчинення дій...»;

– підхід щодо розуміння системи кримінально-правових наслідків учиненого злочину за кримінальним правом України, який складається з різноманітних заходів впливу, що можуть бути як основними, так і додатковими; підтримано позицію вчених, відповідно до якої основні заходи становлять зміст кримінальної відповідальності в різних формах її реалізації, а також звільнення від кримінальної відповідальності; водночас додаткові заходи спрямовані на здійснення точкового (персоніфікованого) впливу з огляду на специфіку вчиненого злочину та особи злочинця;

– аргументи на користь того, що підходи держави до обмежень у застосуванні норм про давність у кримінальному праві мають бути уніфікованими з огляду на те, що в ст. 49 КК України законодавець передбачив заборону на застосування давності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини проти основ національної безпеки, то аналогічне положення повинна містити й ст. 80 КК України, що регламентує давність виконання обвинувального вироку;

– положення щодо кримінально-правових наслідків учинення злочинів проти основ суверенітету Українського народу в частині посилення покарання за їх учинення та обмеження можливостей для застосування некаральних заходів кримінально-правового впливу;

– ознаки, характерні для принципу народного суверенітету, до числа яких аргументовано віднесено такі: 1) верховенство влади народу, основною сутністю якого є право приймати остаточні та обов'язкові до виконання рішення; 2) повнота влади народу, яка характеризується обсягом його владних повноважень;

– аргументи на користь комплексного підходу щодо посилення відповідальності за вчинення злочинів проти основ суверенітету Українського народу; утім наголошено, що розробка та вдосконалення вітчизняної концепції кримінально-правової охорони народного суверенітету має відбуватися з урахуванням кримінально-правових положень розвинених країн світу та насамперед країн Європейського Союзу;

– наукова позиція, згідно з якою криміналізація діянь, що посягають на основи народного суверенітету, має відбуватися на підставі доктринальних трактувань і принципів криміналізації суспільно-небезпечних діянь.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, що складають її наукову новизну, розробив автор. У двох статтях у співавторстві з І. В. Цюприком частка автора становить 50%.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження оприлюднено на таких науково-практичних заходах: всеукраїнська науково-практична

конференція «Актуальні питання кримінального права, процесу й криміналістики, удосконалення діяльності судової й правоохоронної систем» (19 травня 2017 рік, м. Северодонецьк), круглий стіл «Особливості процесуального доказування в кримінальних провадженнях про злочини, учинені на тимчасово окупованих територіях» (03 листопада 2017 рік, м. Северодонецьк), загальнонаціональний юридичний форум «Доступ до правосуддя в контексті судової реформи» (25 травня 2018 рік, м. Северодонецьк), міжнародна науково-практична конференція «Становлення та перспективи розвитку державної системи захисту критичної інфраструктури в Україні. Кримінологічна оцінка ризиків і загроз» (26–28 квітня 2018 рік, м. Яремче).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у восьми наукових публікаціях, серед яких сім статей – у виданнях, внесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (дві у співавторстві з І. В. Цюприком), одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у чотирьох тезах, що опубліковано в збірках доповідей науково-практичних заходів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що уміщують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дослідження становить 239 сторінок, з яких 208 – основного тексту. Список використаних джерел складається зі 202 джерел на 24 сторінках, додатки – на 6 сторінках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 року; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на 2015-2019 роки, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275; у межах плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт кафедри кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 5 від 22.12.2015).

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні й прикладні висновки та рекомендації дисертаційного дослідження використано, а також вони матимуть перспективу застосування в таких галузях:

– *науково-дослідній діяльності* – для проведення наукових досліджень з удосконалення кримінально-правового регулювання у сфері забезпечення основ суверенітету Українського народу (акт упровадження в наукову діяльність Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка від 15.02.2018);

– *законотворчій діяльності* – при дальшому вдосконаленні законодавства про кримінальну відповідальність;

– *правозастосовній діяльності* – як рекомендації органам досудового розслідування та процесуального керівництва в процесі кримінального провадження щодо посягань на суверенітет Українського народу (акт упровадження в практичну діяльність органів прокуратури від 20.06.2018);

– *навчальному процесі* – під час викладання дисциплін «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Конституційне право», «Теорія держави та права» (акт упровадження в навчальний процес Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка від 21.11.2017).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано положення, що відображають наукову новизну роботи та які винесено на захист, розкрито практичне значення одержаних результатів.

Розділ 1 «Суверенітет українського народу як об'єкт кримінально-правової охорони» містить чотири підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукової розробленості проблеми кримінально-правової охорони основ суверенітету українського народу»* з'ясовано, що кримінально-правові засади охорони основ суверенітету України визначають статті 109 і 110 КК України, які встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, і відповідно, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Зміст зазначених заборон є усталеним протягом багатьох років, демонструючи в цій частині стабільність кримінального законодавства. Щодо кримінально-правових наслідків учинення злочинів проти основ суверенітету Українського народу простежено тенденцію до посилення покарання за їх учинення та обмеження можливостей для застосування некаральних заходів кримінально-правового впливу. У роботі

підкреслено, що підхід вітчизняного законодавця до караності досліджуваної категорії злочинів вирізняє поміркованість порівняно з аналогічними діями, за вчинення яких кримінальне законодавство окремих країн континентальної Європи встановлює суворіші заходи впливу.

У підрозділі 1.2 *«Поняття, загальна характеристика та механізм правового регулювання відносин із забезпечення народного суверенітету»* на підставі системного тлумачення літературних і нормативно-правових джерел та відповідних положень рішення Конституційного Суду України автор виокремлює основні ознаки принципу народного суверенітету, які в потрібній і достатній формі розкривають його зміст: 1) верховенство влади народу, основною сутністю якого є право приймати остаточні та обов'язкові до виконання рішення; 2) повнота влади народу, що характеризується обсягом його владних повноважень.

З'ясовано, що наявна в Україні система кримінально-правової охорони народного суверенітету з огляду на останні події на Донбасі та в Криму потребує оновлення та має містити адекватну відповідь на всі наявні та можливі форми загроз у цій сфері. Водночас підкреслено, що у вітчизняній доктрині кримінального права дотепер не сформульовано окремої цілісної концепції кримінально-правової політики у сфері забезпечення народного суверенітету України. Наголошено на тому, що виділення злочинних посягань проти народного суверенітету зумовлено потребами кримінально-правової науки й практики. Такий погляд надає можливість забезпечити комплексний підхід щодо протидії найбільш небезпечним загрозам для народного й державного суверенітету України.

У підрозділі 1.3 *«Зарубіжний досвід регламентації відповідальності за посягання на основи народного суверенітету»* розглянуто кримінальне законодавство як окремих пострадянських, так і європейських країн щодо захисту відносин у сфері народного суверенітету з огляду на особливості законотворчого процесу кожної з держав.

Установлено, що санкції аналізованих статей КК окремих зарубіжних держав схожі із санкціями, які передбачив законодавець у статтях 109 та 110 КК України, проте набагато суворіші, що відповідає класифікації злочинів відповідно до ступеня їх тяжкості. Зокрема, існують покарання у вигляді позбавлення волі на строк до тридцяти років (КК Литовської республіки), довічного позбавлення волі (КК Франції, Королівства Данії, Республіки Польща) або страти (КК Республіки Білорусь), які фактично прирівняно до покарань, установлених за найбільш тяжкі та зухвалі злочини. Наслідком таких жорстких заходів впливу стосовно правопорушників уважаємо акцент на попередження відповідних злочинів, оскільки факт можливості засудження особи до тридцяти

років позбавлення волі, довічного позбавлення волі або страти має викликати страх перед такою суворою мірою покарання.

Запропоновано врахувати в законотворчому процесі України правовий досвід окремих зарубіжних держав (ст. 337 КК Республіки Молдова та ст. 114 КК Литви) щодо можливості запровадження процедури звільнення громадянина України від кримінальної відповідальності за окремі протиправні дії, що посягають на основи народного суверенітету, за певних умов.

У підрозділі 1.4 «Соціальна обумовленість криміналізації діянь, які посягають на основи суверенітету українського народу» доведено безумовну потребу в кримінально-правовій охороні народного суверенітету як важливої складової його забезпечення з боку держави.

З огляду на аналіз позицій учених щодо підстав криміналізації діянь зазначено, що посягання на основи народного суверенітету України, які виражаються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109, 110 КК України, підпадають під доктринальні трактування, що відображено майже в усіх принципах криміналізації суспільно небезпечних діянь.

Аналізуючи посягання на основи народного суверенітету, відповідальність за які передбачена статтями 109, 110 КК України, автор при їх дослідженні використав концепцію, що запропонував професор М.І. Хавронюк, яка, на думку дисертанта, найбільш вдало об'єднує всі наявні вимоги щодо процесу криміналізації суспільно небезпечних діянь. Досліджено такі основні умови криміналізації посягань на основи народного суверенітету: 1) соціально-психологічного характеру; 2) кримінологічного характеру; 3) загальноправового характеру; 4) кримінально-правового характеру; 5) кримінально-процесуального характеру; 6) техніко-юридичного характеру.

Розділ 2 «Юридичний аналіз складів злочинів проти основ суверенітету Українського народу та основні напрями вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за їх учинення» містить два підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Юридичний аналіз складів злочинів проти основ суверенітету Українського народу» з огляду на положення, висловлені в працях О. А. Чувакова, І. В. Діордіци, Л. В. Мошняги, М. А. Рубашенка, В. Я. Тація, В.А. Мисливого, М. І. Хавронюка, О. Ф. Бантишева, О. В. Шамари, В.В. Сичевського, Є. І. Харитонова, Д. О. Олейнікова та інших, сформульовано зміст ознак складів злочинів, передбачених статтями 109 та 110 КК України. Основні положення підрозділу полягають у нижчезазначеному. З питання видового об'єкта досліджуваних злочинів найбільш обґрунтовано визнано позицію М.А. Рубашенка – «суспільні відносини, що забезпечують основи суверенітету Українського народу». Безпосередній об'єкт дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення

державної влади, складають суспільні відносини суверенітету Українського народу в частині визначення та функціонування конституційного ладу й реалізації державної влади. Безпосередній об'єкт посягання на територіальну цілісність і недоторканність України визначено як суспільні відносини суверенітету Українського народу в частині забезпечення територіальної цілісності.

Наведено нові аргументи на користь того, що стрижневим у значенні слів «повалення», «захоплення» є насильство, отже, «насильницький» стосується і повалення конституційного ладу, і захоплення державної влади (ч.1 ст. 109 КК). Змову про вчинення дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади визначено в спосіб вказівки на два важливих аспекти: 1) змова являє собою домовленість двох або більше осіб про вчинення зазначених дій; 2) змову виявлено в узгодженні конкретних дій, розподілі ролей тощо. Для кримінально-правової оцінки певного повідомлення як публічного заклику до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади необхідним є дослідження таких ознак діяння, як спосіб та місце здійснення повідомлення, використані технічні засоби, зміст повідомлення. До того ж висновок про наявність публічних закликів треба робити в кожному конкретному випадку на підставі аналізу матеріалів конкретного провадження. Щодо змісту ознак складу злочину, передбаченого ст. 110 КК, найбільш обґрунтованими є висновки дисертації М. А. Рубашенка (2015).

За результатами дослідження відповідних судових рішень виснувано тенденції правозастосовної практики, основні напрями практичної інтерпретації положень статей 109 та 110 КК України. По-перше, статті 109 та 110 КК здебільшого використовуються для кваліфікації дій осіб, які так чи інакше пов'язані з діяльністю так званих «ЛНР», «ДНР» або реалізацією так званого проекту «Новоросія». Установлено непоодинокі випадки правової оцінки однакових за змістом дій або як посягання на державну владу (ст. 109), або як посягання на територіальну цілісність (ст. 110). Такі судові рішення розглянуто не як помилкові, а як часткові елементи комплексної правової оцінки дій зловмисників. Підтримка, діяльність у складі, сприяння функціонуванню тощо самопроголошених квазідержавних утворень підпадає під ознаки як ст. 109 КК, так і ст. 110 КК. У такому випадку наявне як посягання на державну владу та конституційний лад, так і посягання на територіальну цілісність. З огляду на це правильною видається кваліфікація вказаних дій за сукупністю названих злочинів. По-друге, переважна більшість використання ст. 109 КК (71%) та значна частина використання ст. 110 КК України (32%) пов'язана з кваліфікацією публічних закликів і розповсюдженням відповідних матеріалів (47% усіх

досліджених судових рішень). До того ж у 76% таких випадків суди кваліфікували дії осіб, які використовували соціальні мережі або інтернет-сайти. Установлена тенденція судової практики є об'єктивним відображенням інформатизації суспільства та свідчить про актуальність завдань із забезпечення кібербезпеки. Наведені дані актуалізують проблематику розгляду окремих діянь, пов'язаних з розповсюдженням матеріалів, у контексті ч.2 ст. 11 КК України.

У підрозділі 2.2 «Основні напрями вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу» обґрунтовано, що до основних напрямів удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу належать: 1) конкретизація формулювань кримінально-правових заборон для мінімізації небезпек зловживання на правозастосовному рівні кримінально-правового регулювання; 2) законодавча систематизація кваліфікованих форм досліджуваних злочинів. Зазначені проблемні аспекти особливо загострюються з огляду на перспективи початку діяльності українських органів державної влади на тимчасово непідконтрольній території. Недостатня визначеність закону про кримінальну відповідальність, особливо за злочини проти основ суверенітету, створюватиме підстави для зловживання кримінальним правом. Такі зловживання й собі унеможливлять повноцінне відновлення державної влади на тимчасово непідконтрольних територіях, формуватимуть нові конфліктні потенціали.

На підставі аналізу результатів наукових досліджень та встановлених тенденцій практичної інтерпретації положень статей 109, 110 КК запропоновано об'єднати в статті 109 КК відповідальність як за посягання на державну владу та конституційний лад, так і територіальну цілісність України, а також передбачити в цій нормі відповідальність за участь у забезпеченні ефективного контролю іноземної держави над територією України або її частиною. У статті 110 КК рекомендовано передбачити відповідальність за публічні заклики до посягання на суверенітет Українського народу. Крім конкретизації ознак досліджуваних злочинних посягань запропоноване рішення дає змогу ефективно розв'язати проблему систематизації кваліфікованих складів.

Наведено нові аргументи на користь вилучення з тексту закону про кримінальну відповідальність вказівки на таку форму порушення суверенітету Українського народу, як «змова на вчинення дій...». Обґрунтовано доцільність використання в тексті закону про кримінальну відповідальність поняття «ефективний контроль». На відміну від чинної редакції статей 109 та 110 КК це дає можливість чітко виділити такі форми поведінки, які характеризуються суспільною небезпекою, оскільки «програмує» досудове слідство на встановлення ознак діяння, пов'язаних з «участю у забезпеченні ефективного

контролю». Запропоноване доповнення дасть змогу сфокусувати діяльність правоохоронних та судових органів на протидії найбільш небезпечним, дійсно суспільно небезпечним проявам поведінки осіб на тимчасово невідконтрольованих територіях. Крім цього, з огляду на перспективи реінтеграції тимчасово окупованих територій, запропонована норма, яка, забезпечуючи чітку та послідовну кримінально-правову оцінку діянь, зменшить небезпеку зловживання кримінальним правом.

З огляду на потребу системних рішень у сфері національної безпеки та актуальність побудови ефективної системи захисту національної критичної інфраструктури однією з кваліфікуючих ознак посягання на суверенітет Українського народу запропоновано передбачити «порушення роботи об'єктів критичної інфраструктури».

Розділ 3 «Кримінально-правові наслідки посягань на основи суверенітету Українського народу» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Система кримінально-правових наслідків учинення злочинів проти основ суверенітету Українського народу»* розглянуто питання щодо заходів кримінально-правового впливу, які застосовують за вчинення злочинів проти основ суверенітету Українського народу.

Стверджено, що одним з базових принципів сучасного кримінального права є принцип невідворотності, який полягає в тому, що стосовно кожної особи, яка вчинила злочин, мають бути застосовані заходи кримінально-правового впливу (щонайменше ця особа має бути притягнутою до кримінальної відповідальності з дальшою її реалізацією або звільненням від такої). Підкреслено, що КК України встановлює вичерпну систему юридичних наслідків учиненого злочину, які застосовуються тільки за рішенням суду.

Установлено, що систему кримінально-правових наслідків учиненого злочину за кримінальним правом України складають основні та додаткові заходи впливу. Основні заходи кримінально-правового впливу стосовно осіб, які вчинили злочини проти основ суверенітету Українського народу, передусім пов'язані з реалізацією кримінальної відповідальності, основу якої завжди складає осуд з призначенням покарання. Водночас в окремих випадках не виключено застосування до цих осіб загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Як додаткові можуть бути застосовані такі заходи: примусові заходи медичного характеру, примусове лікування, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб.

Підрозділ 3.2 *«Караність злочинів проти основ суверенітету Українського народу»* присвячений дослідженню покарання як заходу примусу, що застосовують від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винуватою у

вчиненні злочинів, передбачених статтями 109, 110 КК України, а також проблем його призначення.

З'ясовано, що серед санкцій, які карають за злочини проти основ суверенітету Українського народу, три є альтернативними і три – відносно визначеними. Останні передбачають можливість застосування до особи, яка вчинила відповідні злочини, покарання лише у вигляді позбавлення волі на певний строк. До того ж кожна із шести санкцій (ч. – ч. 3 ст. 109 і ч. 1 – ч. 3 ст. 110 КК України) є кумулятивною, оскільки факультативно передбачає застосування додаткового покарання у вигляді конфіскації майна.

Визначено, що за злочини проти суверенітету Українського народу може бути призначено чотири види покарань з дванадцяти – з них три основні види покарань (обмеження волі, позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі) і один додатковий (конфіскація майна). Характерною рисою основних покарань за ці злочини є те, що всі вони, хоч і в різному обсязі, але пов'язані з ізоляцією від суспільства. Аналіз видів покарань, передбачених у статтях 109 і 110 КК України, а також тих видів і розмірів покарань, які обирають суди в конкретних кримінальних справах, дає змогу дійти висновку про надмірну суворість деяких санкцій у частині встановлення основного й додаткового покарань.

За підсумками аналізу практики призначення покарань із застосуванням ст. 69 КК України за вчинення злочинів проти суверенітету Українського народу констатована наявність проблем, пов'язаних з: а) мотивуванням ухвалюваних рішень – здебільшого суди не визначають, чому та чи інша обставина є такою, що істотно знижує ступінь тяжкості злочину; б) змішуванням обставин, які пом'якшують тяжкість учиненого злочину, з обставинами, що характеризують особу винного; в) штучним розширенням кола обставин, які пом'якшують тяжкість злочину.

У підрозділі 3.3 «Альтернативні кримінально-правові наслідки вчинення злочинів проти основ суверенітету Українського народу» проаналізовано питання, пов'язані із засудженням особи з призначенням їй покарання, від відбування якого її одночасно (умовно або безумовно) звільнено, а також загальними видами звільнення від кримінальної відповідальності.

Установлено, що згідно з КК України систему альтернативних кримінально-правових наслідків учинення злочинів проти суверенітету Українського народу складають реалізація кримінальної відповідальності стосовно осіб, які вчинили зазначені злочини в спосіб безумовного звільнення від відбування покарання (через звільнення від покарання у зв'язку з усуненням караності діяння, унаслідок втрати особою суспільної небезпечності та у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку), умовного звільнення від

відбування покарання (звільнення від відбування покарання з випробуванням та звільнення через тяжку хворобу), а також звільнення від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених Загальною частиною КК України (з передачею на поруки та через зміну обстановки).

Через те, що норма про звільнення від покарання внаслідок утрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК України) належить до таких, які встановлюють не виправдано широкі межі для суддівського угляду, підтримано ідею про її скасування з огляду на те, що схожі підстави для звільнення від відбування покарання містить ст. 75 КК України.

Доведено, що звільнення від відбування покарання з випробуванням є одним з найпоширеніших (типових) наслідків учинення злочинів проти основ суверенітету Українського народу. Причини такого стану правозастосовної практики пояснено: 1) суворістю санкцій, установлених за вчинення злочинів проти суверенітету Українського народу; 2) безальтернативністю або обмеженою альтернативністю покарань, передбачених за вчинення злочинів зазначеної категорії; 3) корупціогенністю, яку містять норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням; 4) специфікою осіб, які вчиняють злочини, передбачені статтями 109 і 110 КК України.

Обґрунтовано потребу щодо доповнення ст. 110 КК України положенням про спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Передумовами такого звільнення запропоновано визначити вчинення злочинів проти суверенітету Українського народу (крім тих, що віднесено до категорії особливо тяжких) уперше та відсутність множинності інших злочинів, а підставою – добровільне повідомлення правоохоронних органів про вчинені діяння та сприяння припиненню або розкриттю цих або інших злочинів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження кримінальної відповідальності за злочини проти основ суверенітету Українського народу (статті 109, 110 КК України) дало змогу дійти таких висновків:

1. Кримінально-правові засади охорони основ суверенітету України та народного суверенітету законодавець закріпив у статтях 109 і 110 КК України, які встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, та, відповідно, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Зміст зазначених заборон є усталеним протягом багатьох років, демонструючи в цій частині стабільність кримінального законодавства.

Через підвищену суспільну небезпеку посягань на основи суверенітету Українського народу простежено тенденцію до посилення кримінально-правових наслідків за їх учинення та обмеження можливостей для застосування некаральних заходів кримінально-правового впливу до порушників.

2. Досліджено механізм правового регулювання відносин щодо забезпечення суверенітету Українського народу, який складають дві взаємопов'язані стадії. Перша, найважливіша стадія, пов'язана з нормативною регламентацією правового статусу народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в державі та конституційно-правових правовідносин, що виникають у зв'язку з цим. За юридичною природою народний суверенітет є виразом конституційно-правових відносин, а народ – суб'єктом народного суверенітету, що є проявом державної волі її громадян, яку реалізують через конституційні інститути народного волевиявлення, вибори, всеукраїнський референдум, інші форми безпосередньої демократії, а також через єдиний представницький орган усього народу – Верховну Раду України. Ці основні форми реалізації народного суверенітету законодавчо закріплено в розділах III, IV та V Конституції України. Оскільки ж тільки народ висловлює свою суверенну волю, установлює основні принципи організації держави й суспільства, Конституція є єдиним юридичним актом, яка проголошує й захищає суверенітет народу.

Друга стадія пов'язана з виникненням суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів конституційно-правових правовідносин. Особливістю механізму правового регулювання на цій стадії є те, що права громадян мають бути захищеними з моменту вступу в конституційно-правові правовідносини й аж до їх припинення.

3. Доведено, що наявна в Україні система кримінально-правової охорони народного суверенітету з огляду на останні події на Донбасі та в Криму потребує оновлення й повинна містити адекватну відповідь на наявні та можливі форми загроз у цій сфері. Виділення злочинних посягань проти народного суверенітету зумовлене потребами кримінально-правової науки й практики. Це надає можливість забезпечити комплексний підхід до протидії найбільш небезпечним загрозам для народного й державного суверенітету України.

Установлено, що в тій чи іншій формі (зазвичай у складі більш загальних норм) у кримінальному законодавстві зарубіжних держав криміналізовано посягання на суверенітет держави та народу, що свідчить про неабияку значимість суспільних відносин у цій сфері для становлення й функціонування як держави загалом, так і громадянського суспільства зокрема. Тому розробка й удосконалення вітчизняної концепції кримінально-правової охорони народного суверенітету має відбуватися з урахуванням кримінально-правових положень розвинених країн світу та насамперед країн Європейського Союзу.

4. Соціальна обумовленість будь-якої кримінально-правової норми в чинному законодавстві про кримінальну відповідальність визначається різними за значимістю соціальними, політичними, психологічними та іншими чинниками, установлення й розкриття яких дає змогу аргументувати потребу кримінально-правової охорони народного суверенітету. Під час аналізу посягань на основи народного суверенітету, передбачених статтями 109, 110 КК України, було використано концепцію професора М.І. Хавронюка, яка найбільш вдало об'єднує всі наявні вимоги щодо процесу криміналізації діянь.

Зокрема, відповідно до умов *соціально-психологічного характеру* дії щодо насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також посягання на територіальну цілісність і недоторканність України характеризуються досить високим рівнем аморальності, адже особи, які їх учиняють, чітко усвідомлюють, що своїми діяннями вони спричиняють істотну шкоду державі (серед іншого, підривають її діяльність у частині виконання покладених на неї обов'язків), а також усьому українському народові як невід'ємної та основної її складової. Винні особи нехтують не лише державними заборонами у вигляді норм кримінального закону, але й усієї спільноти, яка проживає на території Української держави, зневажають волю законодавця та свідомо порушують нормальний процес виконання компетентними органами своїх функцій.

Відповідно до умов *кримінологічного характеру* потребу боротьби з посяганнями на основи народного суверенітету саме засобами кримінального закону було доведено багаторічним існуванням кримінально-правової заборони таких діянь, яка діє на території незалежної України весь час її існування. Саме засобами кримінального закону бореться з цим суспільно небезпечним явищем і переважна більшість зарубіжних країн з моменту створення державності як такої під різними формами.

Згідно з умовами *загальноправового характеру* криміналізація протиправних діянь, передбачених статтями 109, 110 КК України, відповідає вимогам Конституції України, Закону України «Про основи національної безпеки» та інших нормативно-правових актів.

Дослідивши зміст протиправних діянь, описаних у статтях 109, 110 КК України, встановлено, що їх зміст і форма опису загалом відповідає умовам *кримінально-правового характеру*.

Відповідно до умов *кримінального процесуального характеру* доказування фактів протиправних посягань на основи народного суверенітету України, за якими були відкриті кримінальні провадження, досить успішно здійснено з використанням процесуальних механізмів, виписаних у КПК України.

Згідно з умовами *техніко-юридичного характеру* будь-яке діяння треба криміналізувати, дотримуючись певних термінологічних вимог, вимог логіки тощо, які простежуються при конструюванні законодавцем статей 109, 110 КК України.

5. Дослідження чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу (статті 109, 110 КК) на основі наукових праць вітчизняних учених спільно з аналізом відповідної судової практики дало змогу авторові визначити недоліки названих норм права та сформулювати способи їх удосконалення. До основних напрямів удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу віднесено такі: 1) конкретизація кримінально-правових заборон для мінімізації небезпек зловживання на правозастосовному рівні кримінально-правового регулювання; 2) законодавча систематизація кваліфікованих форм досліджуваних злочинів. Запропоновано об'єднати в статті 109 КК відповідальність як за посягання на державну владу та конституційний лад, так і територіальну цілісність України, а також передбачити в цій нормі відповідальність за участь у забезпеченні ефективного контролю іноземної держави над територією України або її частиною. У статті 110 КК запропоновано передбачити відповідальність за публічні заклики до посягання на суверенітет Українського народу. Наведено нові аргументи на користь вилучення з тексту закону про кримінальну відповідальність вказівки на таку форму порушення суверенітету Українського народу, як «змова на вчинення дій...». Однією з кваліфікуючих ознак посягання на суверенітет Українського народу запропоновано передбачити «порушення роботи об'єктів критичної інфраструктури».

6. Основні кримінально-правові наслідки злочинів проти суверенітету Українського народу можуть полягати або в застосуванні до особи, яка вчинила такі посягання, передбаченої КК України кримінальної відповідальності, або у звільненні від цієї відповідальності. Установлено, що як додаткові можуть бути застосовані такі заходи: примусові заходи медичного характеру, примусове лікування, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У роботі визначено способи вдосконалення санкцій статей 109, 110 КК України, практики призначення покарання за цей злочин, а також розроблено теоретичну модель спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення посягань на суверенітет Українського народу.

7. Викладені положення відображено в пропозиціях щодо змісту статей 109 та 110 КК:

«Стаття 109. Посягання на суверенітет Українського народу

1. Учинення всупереч установленому законодавством порядку будь-якого діяння, спрямованого на отримання державної влади чи зміну конституційного ладу, або порушення територіальної цілісності України, або участь у забезпеченні ефективного контролю іноземної держави над територією України або її частиною, – караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені з використанням насильства або погрози його використання, учинені особою, яка є представником влади, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або з використанням засобів масової інформації, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони пов'язані з порушенням роботи об'єктів критичної інфраструктури, або поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, які вчинені організованою групою, або призвели до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, – караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Стаття 110. Публічні заклики до посягання на суверенітет Українського народу

1. Публічні заклики до посягання на суверенітет Українського народу, а також виготовлення чи розповсюдження матеріалів з такими закликами, – караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або з використанням засобів масової інформації, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

4. Особа, яка вперше вчинила злочини, передбачені частинами першою або другою статті 109 або статтею 110 цього Кодексу, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про вчинене та сприяла припиненню або розкриттю цього або інших злочинів за умови, що в її діях немає складу іншого злочину.

Примітка. У статтях 109, 110 повторним визнається злочин, учинений особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених цими статтями.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Янко В., Цюприк В. І. Проблеми розслідування та судового розгляду злочинів терористичної спрямованості в районі проведення антитерористичної операції. *Вісник прокуратури*. 2017. № 2. С. 46–49.
2. Янко В. М. Особливості виконання кримінальних покарань стосовно засуджених у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: правовий аспект. *Вісник прокуратури*. 2017. № 3. С. 20–21.
3. Янко В. М., Цюприк В. І. Протидія організованій злочинності на підконтрольних Україні територіях проведення антитерористичної операції в Луганській області. *Вісник прокуратури*. 2017. № 5. С. 53–56.
4. Янко В. М. Покарання за злочини проти основ суверенітету українського народу (ст. ст. 109, 110 КК України): проблеми, тенденції, перспективи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 111–122.
5. Янко В. М. Особливості механізму правового регулювання відносин із забезпечення народного суверенітету : кримінально-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. № 1 (81). С. 136–143.
6. Янко В. М. Деякі проблемні аспекти встановлення змісту ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 109 КК. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. № 2 (82). С. 139–150.
7. Янко В. М. Практична інтерпретація положень законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу (ст.ст. 109, 110 КК України). *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 94–101.
8. Янко В. Международная регламентация ответственности за посягательства на основы народного суверенитета. *Международный научно-практический правовой журнал «Leges et Viae» («Закон и жизнь»)*. 2018. № 5. С. 216–220.
9. Янко В. М. Кримінально-правові засади протидії злочинам проти основ суверенітету українського народу. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Северодонецьк, 19 травн. 2017 р.). Северодонецьк, 2017. С. 22–29.
10. Янко В. М. Актуальні питання застосування кримінального процесуального законодавства в районі проведення антитерористичної операції. *Особливості процесуального доказування в кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях* : матер. II кругл. столу (Северодонецьк, 03 листоп. 2017 р.). Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. С. 121–123.

11. Янко В.М. Удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу в контексті концепції ефективного контролю. *Доступ до правосуддя у контексті судової реформи* : матер. Загальнонац. юрид. форуму (м. Северодонецьк, 25 травн. 2018 р.). Київ : Ваіте, 2018. С. 289–291.

12. Янко В. М. Відповідальність за посягання на основи суверенітету Українського народу в контексті тенденцій інформатизації. *Становлення та перспективи розвитку державної системи захисту критичної інфраструктури в Україні. Кримінологічна оцінка ризиків і загроз* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Яремче, 2018. С.68-72.

АНОТАЦІЯ

Янко В. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню проблем тлумачення, застосування та вдосконалення кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу (статті 109, 110 КК України). Розглянуто поняття, загальну характеристику та механізм правового регулювання відносин із забезпечення народного суверенітету, стан наукової розробленості кримінально-правової охорони основ суверенітету Українського народу, зарубіжний досвід та соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за посягання на основи суверенітету народу. Проведено юридичний аналіз складів злочинів проти основ суверенітету Українського народу, а також комплексний аналіз відповідних кримінально-правових наслідків. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за досліджувані злочини.

Ключові слова: суверенітет Українського народу, кримінальна відповідальність, державна влада, конституційний лад, територіальна цілісність, ефективний контроль іноземної держави, об'єкти критичної інфраструктури.

АННОТАЦИЯ

Янко В. М. Уголовная ответственность за преступления против основ суверенитета Украинского народа. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Одесский государственный университет внутренних дел, Одесса, 2018.

В диссертации исследуются проблемы толкования, применения и совершенствования законодательства об уголовной ответственности за преступления против основ суверенитета Украинского народа.

На основе исследования общей характеристики и механизма правового регулирования отношений суверенитета народа, зарубежного опыта и социальной обусловленности уголовной ответственности за покушения на основы суверенитета народа сформулирован вывод о необходимости совершенствования уголовно-правовой защиты суверенитета Украинского народа.

Проведен юридический анализ составов преступлений против основ суверенитета Украинского народа (статьи 109, 110 УК Украины). По результатам исследования соответствующих судебных решений сформулированы выводы о тенденциях правоприменительной практики, основных направлениях практической интерпретации положений статей 109 та 110 УК.

К основным направлениям совершенствования законодательства об уголовной ответственности за преступления против основ суверенитета Украинского народа отнесены следующие: 1) конкретизация уголовно-правовых запретов для минимизации рисков злоупотреблений на правоприменительном уровне уголовно-правового регулирования; 2) законодательная систематизация квалифицированных форм исследуемых преступлений. Обозначенные проблемные аспекты особо обостряются с учетом перспективы начала деятельности украинских органов государственной власти на временно неподконтрольной территории.

Предлагается объединить в статье 109 УК ответственность как за посяательства на государственную власть и конституционный строй, так и на территориальную целостность Украины, а также предусмотреть в данной норме ответственность за участие в обеспечении эффективного контроля иностранного государства над территорией Украины или её частью. В статье 110 УК предлагается предусмотреть ответственность за публичные призывы к посягательству на суверенитет Украинского народа.

Учитывая потребность системных решений в сфере национальной безопасности, актуальность построения эффективной системы национальной критической инфраструктуры, одним из квалифицирующих признаков посягательства на суверенитет Украинского народа предлагается предусмотреть «нарушение работы объектов критической инфраструктуры».

Разработана система согласованных санкций в статьях 109, 110 УК Украины, которые отвечают общественной опасности исследуемых преступлений, предусматривают необходимую альтернативу при выборе основных видов наказаний, позволяют адекватно сузить границы санкций, исключают различный уровень воздействия одинаковых квалифицирующих

признаков на увеличение размера наказания, а также не содержат такого дополнительного обязательного наказания, как конфискация имущества.

С целью реализации в уголовном законодательстве принципов экономии уголовной репрессии и надлежащей дифференциации уголовно-правовых последствий преступлений против основ суверенитета Украинского народа предлагается установить специальное основание освобождения от уголовной ответственности за совершение таких посягательств, а также публичных призывов к соответствующим действиям.

Обоснованные в работе положения о совершенствовании законодательства нашли своё отражение в редакциях статей 109 и 110 УК Украины.

Ключевые слова: суверенитет Украинского народа, уголовная ответственность, государственная власть, конституционный строй, территориальная целостность, эффективный контроль иностранного государства, объекты критической инфраструктуры.

SUMMARY

Yanko V.M. Criminal liability for crimes against the basis of the sovereignty of the Ukrainian people. - Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law Sciences, specialty 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law. - Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, 2018.

The dissertation is devoted to the research of problems of interpretation, application and perfection of criminal legislation which provides for responsibility for crimes against the basis of the sovereignty of the Ukrainian people (Articles 109, 110 of the Criminal Code of Ukraine). The concept, general characteristic and mechanism of legal regulation of relations on maintenance of national sovereignty, the state of scientific development of criminal legal protection of the foundations of Ukrainian people's sovereignty, foreign experience and social conditionality of criminal responsibility for encroachment on the basis of the sovereignty of the people are considered. The legal analysis of constituent elements of crimes against the basis of the sovereignty of the Ukrainian people was carried out, as well as a comprehensive analysis of the relevant criminal-legal consequences. Proposals on the improvement of the current legislation on criminal liability for the studied crimes are formulated.

Key words: sovereignty of the Ukrainian people, criminal responsibility, state power, constitutional order, territorial integrity, effective control of a foreign state, objects of critical infrastructure.

Підписано до друку 20.09.2018. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times New Roman». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.
Видавництво ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487431393; 0949464393 email – 7431393@gmail.com